

Gaaâ€™ilaa Islaamaa-Lakk.1

Description

Jireenya tana keessatti lubbuu qabeenyin yommuu cimdiin walitti dhufan wal horu. Osoo cimdiin kuni jiraachu baate silaa wal hormaanni hin adeemsifamu ture. Dhalli namaa uumamtoota biroo irraa adda taâ€™uun karaa kabajamaa fi jaallatamaa taâ€™een akka wal horan Rabbiin (subhaanahu wa taâ€™aalaa) seera kaâ€™e. Kuni kan agarsiisu kabaja Rabbiin ilma namaatiif kenneedha. Akka horii walitti dhufuun akkuma argan hin taâ€™an. Karaan seera-qabeessa isaan walitti dhufan karaa gaaâ€™ilaatin. Jechoonni gaaâ€™ila, fuudhaa heeruma, nikaah fi kkf yommuu gurra irra buâ€™an, dargaggoonni fi shamarran ni mirqaanu. Sababni isaas, fedhii uumamaa keessa isaanii jiru karaa ittiin guuttataniidha. Gaaâ€™illi seera mataa ofii qaba. Akkanumatti lafa olkaâ€™anii kan itti deemanii miti. In sha Allah, mata duree gaaâ€™ila Islaamaa jedhu jalatti, hiikni gaaâ€™ilaa, nikaha, aqd, murtii fi seerri isaa maal akka taâ€™an kan ilaallu taâ€™a. Hanga xumuraatti akka waliin turru fi barnoota guddaa irraa argannu abdii qabna.

Hiikni Zawaaj,Nikaah fi aqd jedhan maal taâ€™inna laata?

Zawaaj jechuun qunnamtii shariâ€™aatiin dubartii takka waliin qunnamtii uumudha[1].Jecha biraatin akka shariâ€™aan hayyamuutti dhiirri tokko dubarti takkatti dabalamu ykn qindaaâ€™udha. Hayyoonni lugaa Arabiffaa fi shariâ€™aa nikaaf hiika baayâ€™ee kennanii jiru. Akka lugaatti **nikaah** jechuun walitti maxxansuu fi walitti qabuudha. Waligalteen beekkamaan dhiira fi dubartii jidduutti adeemsifamu nikaah kan jedhameef niiti fi dhiirsa keessaa tokko tokkoon waan wal-qunnamuufi.[2] (Jecha biraatin niiti fi dhiirsi waan walitti dabalamaniifi). Akka shariâ€™aatti hiikni **nikaah** irra caalatti ittiin beekkamu â€œaqdu tazwiij (walii-galtee fuudhaa heerumaa)â€•taâ€™a.[3]
Aqd jechuun immoo wal-galtee namoota lamaan jidduutti adeemsifamuudha.

Kanaafu, gara afaan keenyaatti yommuu deebisnu, zawaaj- fuudhaa heerumaa ykn gaaâ€™ila jechuuni dandeenya. Jecha **nikaah** jedhu immoo hiika balâ€™aa waan qabuuf nikaah jechuun itti fayyadamna. Afaan Oromootin Muslimoota biratti jechi nikaah jedhu kan beekkameedha. Namoonni amantii biroo jechi kuni haarawa yoo isaanitti taâ€™e,â€œWalii-galtee fuudhaa heerumaaâ€• jechuun qabachuu dandaâ€™u. Jecha aqd jedhu immooâ€œHidhachuuâ€• jechuun itti fayyadamna. Sababni isaas,jechi

â€œaqdâ€• jedhu hiika â€œhidhuuâ€• fi â€œguduunfuâ€• of keessaa qaba. Namni dubartii takka niiti godhachuu yoo barbaade â€œNikaah hidhachuuâ€• qaba. Jecha â€œnikaahâ€• jedhu irraa jechiâ€œnikeenyiâ€• jedhus horsifamee jira.

Faaydawwan Fuudhaa Heerumaa (Gaaâ€™ilaa)

1-Sanyii ilma namaa eeguu fi itti fufsiisufâ€“ hanga Qiyaamaan dhaabbattu ilmi namaa dachii tana irra akka turuuf dhaloonni isaa itti fufuu qaba. Karaan dhaloota itti fufsiisan karaa fuudhaa heerumaatini. Dachii irra namoonni kan baayâ€™atan karaa kanaani. Qurâ€™aanni bakka adda addaatti faayda kana kaase jira. Isaan keessaa:

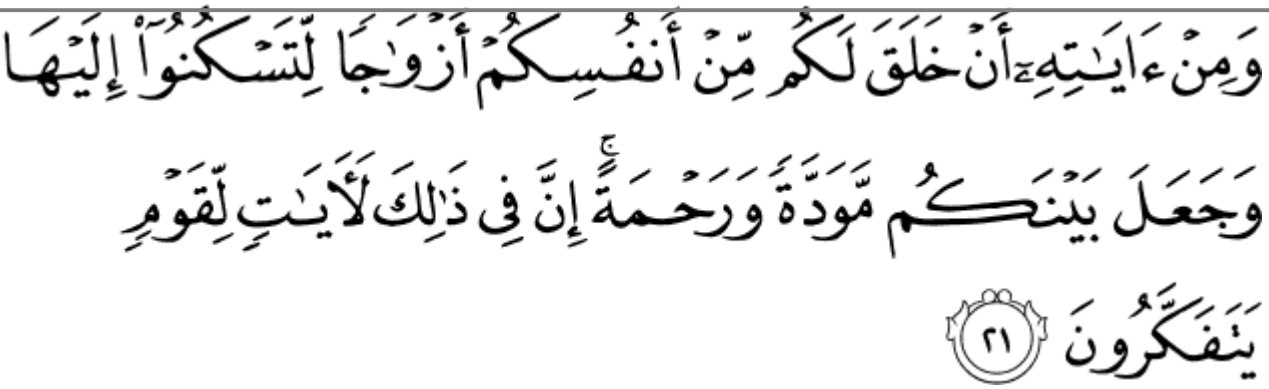
﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِى خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَٰحِدَةٍ
وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَآءً﴾

â€œ**Yaa namootaa! Gooftaa keessan Kan lubbuu takka irraa isin uume, ishii (lubbuu takkatti san) irraa cimdii ishee uumee fi isaan lamaan irraas dhiirotaa fi dubartoota baayâ€™ee facaase sodaadha.â€•** Suuratu An-Nisaa 4:1
Rabbiin subhaanahu wa taâ€™aalaa jalqaba Nabii Aadamiin ni uume. Ergasii isarraa niiti isaa Hawwaa ni uume. Isaan lamaan irraa dhiirotaa fi dubartootaa baayâ€™ee dachii keessa facaase. Kunis galma kan gahe sababa fuudhaa heerumaatini. Kanaafu, wanta Inni itti ajaju hojjachuu fi wanta Inni irraa dhoowwu dhiisun Rabbii kana hunda hojjate sodaadhaa!

2-Fuudhaa heerumaan hawaasni amala badaa fi fokkuu irraa ni eeggama. Dhiira fi dubartiin karaa seera qabeessan yoo walitti hin dhufin, amalli isaanii baduun rakkoo hangana hin jedhamneef saaxilamu. Garuu yommuu fuudhaa heerumaan walitti dhufan, maatii fi hawaasni amala bareedan faayamu.

3-Hawaasni dhibee irraa tiikfamuâ€“ fuudhaa heerumaan hawaasni dhibee daddarboo kanneen akka Eedisii, fanxoo, cophxoo fi kkf irraa ni tiikfamu. Dhibeen hanga ammaa guddaan qoricha hin arganne sababa zinaa (sagaagalummaan) daddarbaa jira. Dhibeen kunis Eedisidha. Furmaanni guddaan hawaasni dhibee kanarraa ittiin baraaramu gaaâ€™ila.

4-Qalbiin namaa tasgabbii argachuu- fuudhaa fi heerumaan jaalalli, rahmanni, walitti dhufeenyi dhiirsa fi niiti jiddu jiru ni badhaadha. Dhiirsi hojii guyyaa nama dadhabsiisu irraa galgala galuun yommuu niiti fi ijoollee isaatiin walitti makamu, boqonnaa fi tasgabbiin itti dhagahama. Ifaaje fi dadhabbiin guyyaa isarraa kaâ€™a. Niitinis hiriyyaa jireenyaa ishiitin yommuu wal qunnamtu boqonnaa fi tasgabbiin itti dhagahama. Haala kanaan lamaan isaanitu gaaddisa walii jalatti hara baafatu, boqonna argatu. Rabbiin subhaanahu wa taâ€™aalaa yommuu akkana jedhu dhuguma dubbate:


وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦٓ أَنْ خَلَقَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَٰجًا لِّتَسْكُنُوٓا۟ إِلَيْهَا
وَجَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةً وَرَحْمَةً ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ
يَتَفَكَّرُونَ ٢١

â€œ**Lubbuma keessan irraa akka gara isaaniitti boqottaniif haadholee manaa isiniif uumuu fi jidduu keessanittis jaalalaa fi mararfannaa gochuun mallattoolee Isaa (Rabbii) irraayyi. Dhugumatti, kana keessa namoota xiinxallaniif mallattooletu jira.â€•** Suuratu Ar-Ruum 30:21

5- Fuudhaa heerumaan wal gargaarun maatii bareedaa ijaaruâ€“ namni hanga fedhe qabeenya haa qabaatu, niiti irraa yoo addaan bahe ykn niiti yoo hin fuudhin, jireenyi isaa tartiiba tan hin qabne taati. Garuu yommuu niiti fuudhu, nama itti gaafatamuma qabu taâ€™uun maatii gaarii ishii waliin ijaaruf tattaafata.

6- Sheyxaana irraa tiikfamu, dheebu fedhii lubbuu kutuu fi ija gadi qabachuu- Abdullah bin Masâ€™uud(Radiyallahu anhu) akkana jechuun gabaase:
â€œYeroo dargagummaa fi qabeenya hin qabne taane Ergamaa Rabbii (SAW) waliin turre. Ergamaan Rabbii(SAW) akkana jedhan â€œ**Yaa tuuta dargaggoota! Namni isin keessaa ba`aa fuudhaa dandaâ€™u haa fuudhu. Sababni isaas ija ofii akka gadi qabatuu fi qulqullumaa isaa akka eeguf isa gargaara (kana jechuun zinaa akka hin hojjanne isa gargaara). Namni fuudhuu hin dandeenye haa soomu. Soomun fedhii walqunnamtii saalaa hirâ€™isaati**.â€• Sahiih Al-Bukhaari 5066

7-Duâ€™aan booda ilma duâ€™aayin isaa abbaa fi haadha fayyaddu argachuâ€“ yommuu abbaa fi haati duâ€™an ilmoon isaanii gaarii yoo taate, duâ€™aayi isaaniif gooti. Kuni immoo rakkoo fi dhiphinna isaan muudatu isaaniif hirâ€™isa yookiin wanta gaarii akka argatan sababa taâ€™aaf. Hadiisa Abu Hureeyran gabaase keessatti, Ergamaan Rabbii (SAW) akkana jedhu:
â€œNamni yeroo duâ€™e, wanta sadii malee hojiin isaa irraa cita.[Wantoonni sadan kunninis]: Sadaqaa itti fuftuu yookiin beekumsa itti fayyadaman yookiin ilma gaarii isaaf duâ€™aayi godhu.â€• Sahih Muslim 1631

Kana jechuun wanta sadan kanniin keessaa tokko yookiin hundaa yoo qabaate, mindaa hojii itti fufaa isaa ni argata ykn wanti badaan isa irraa deebiâ€™a.

Kanaafi, namoonni gaggaariin Rabbiin irraa ilmoo gaarii akka isaaniif kennu akkana jechuun Isa kadhatu:

وَٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَٰجِنَا وَذُرِّيَّٰتِنَا قُرَّةَ
أَعْيُنٍ وَٱجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا ﴿٧٤﴾

Ammas Isaan (gabroonni ar-Rahmaan), â€œGooftaa keenya! Niitolii keenya fi sanyii keenya irraa gammachuu ijaa kan taâ€™an nuuf kenni. Warra Rabbiin sodaataniifis imaama (fakkeenya fi hogganaa) nu taasisi.â€• Jedhaniidha. Suuratu Al-Furqaan 25:74

Nikeenyi Sunnaah (Karaa) Ergamtootati
Ergamtoonni Rabbii dur irraa kaase hanga Nabiiyyi keenyatti kan fuudhanii fi ijoollee kan horatan turan. Rabbiin subhaanahu wa taâ€™aalaa ni jedha:

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً﴾

â€œ**Dhugumatti, si dura ergamtootaa erginee jirra. Niitiwwanii fi ilmaan isaaniif taasifnee jira.**â€• Suuratu Ar-Raâ€™d 13:38
Imaamu Qurxubiin Tafsiira (ibsa) aaya tanaa ilaalchisee akkana jedha: â€œAayan tuni nikaatti kakaasu akka qaban agarsiisti. Tabattula (nikaah dhiisu) irraa ni dhoowwiti. Akkuma aayan tuni dubbattu nikeenyi sunnaah Ergamtoota Rabbiiti.â€•(Tafsiira Qurxubii 9/327)

Gaaâ€™illi (Fuudhaa heerumni) waadaa garmalee cimaa taâ€™eedha

Rabbiin biratti gaaâ€™illi waadaa cimaa fi kabajamaa taâ€™eedha. Sababni isaas,wali galtee eenyummaa namaatii fi sanyii isaaniitin wal qabatuudha. Sharxiin (ulaagaan) walii galtee kanaa namoonni lamaan nikaah wal hidhatan walitti gammaduudha. Rabbiin subhaanahu wa taâ€™aalaa wali galteen fuudhaa heerumaa garmalee jabaa fi kabajamaa akka taâ€™e ibsuuf â€œMiisaaqan galiizaaâ€• jechuun ibse.

وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُۥ وَقَدْ أَفْضَىٰ بَعْضُكُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ
وَأَخَذْنَ مِنكُم مِّيثَٰقًا غَلِيظًا ﴿٢١﴾

â€œ**Gariin keessan garitti seenee osoo jiruu fi waadaa garmalee jabaa isinirraa fudhatanii osoo jiranuu akkamitti isa (mahrii ishiif kennitan) fudhattu?**â€• Suuratu An-Nisaa 4:21

Ibsii kanaa akkana taâ€™a: Mahrii (kennaa dhiirsi ishiif kennuutin) dura niitin dhiirsa ishii irratti haraama turte. Mahrii erga kenneefi booda ishitti seenu fi ishii waliin wal qunnamuun isaaf halaala taate.

Kanaafu, mahriin kuni wanta isarratti haraamaa ture akka isaaf halaala taâ€™u bakka buâ€™aa (kafaltii) taâ€™a. Kanaafu, fedhii ofii erga guutattee fixee booda akkamitti kafaltii kana irraa deebifataa? Kuni dhugumatti zulmii guddaadha. Ammas, yeroo nikaah wal hidhatan wali galtee jabaa fi cimaa waliigalan. Lamaan isaanitu haqa walii akka eegan waadaa walii galan.[5]

Qurâ€™aana keessatti gaaâ€™illi irra deddeebiâ€™ame bakka adda addaatti dubbatame jira. Kanaafu, gaaâ€™illi tapha osoo hin taâ€™in wali galtee cimaa namni Guyyaa Qiyaamaa irraa gaafatamuudha. Kanaaf, murtiwwan gaaâ€™ilaa, haqa niiti fi dhiirsaa maal akka taâ€™e, akkamitti jireenya kana fiixan akka baasan beekuf tattaafachu qabna.

Guduunfaa
âœ‰**Gaaâ€™ila (zawaaj)** jechuun wal-qunnamtii niiti fi dhiirsi karaa seera qabeessa taâ€™een walitti dhufaniidha.
âœ‰Hiikni **nikaah** irra caalatti shariâ€™aa keessatti itti fayyadaman **waligaltee fuudhaa heerumaati.**
âœ‰Faaydalee Gaaâ€™ilaa ykn fuudhaa heerumaa haala kanaan tarreessun ni dandaâ€™ama:
â˜›Gaaâ€™illi karaa sanyiin ilma namaa dachii irra itti fuftuudha.
â˜›Karaa gaaâ€™ilaatin eenyummaan namootaa fi sanyiin isaanii addaan baafamu. Osoo gaaâ€™illi jiraatu baate silaa daaâ€™imni eenyun waamamaa? â€œAbbaan kee eenyu?â€• yommuu jedhamu, deebin isaa maal taâ€™aa?
â˜›Gaaâ€™illi fedhii uumamaa ofii karaa haraamaan (dhoowwaman) akka hin guuttanne daangeessun karaa hayyamamaan (halaalan) akka guutattan carraa bana.
â˜›Gaaâ€™ilaan dubartiin qulqullummaa ofii eegdi. Dhiirris akkasuma.
â˜›Karaa gaaâ€™ilaatin dhiira fi dubartiin walitti dhufun boqonnaa fi tasgabbii argatu.
â˜›Wal-gargaaranii maatii fi jireenya ofii ijaaru.
â˜›Ilmoo gaarii argachuun jireenya keessatti akka itti gammadanii fi duâ€™aan booda akka isaaniif duâ€™aayi godhu gaaâ€™illi balbala banaaf. Faaydan gaaâ€™ilaa baayâ€™eedha.Namni faayda kana ilaalun harâ€™uma yoo gaaâ€™ilatti fiige, rakkoo irra buâ€™uu waan dandaâ€™uuf, wanti beeku qabdu ni jiraa tasgabbaaâ€™i jennaan. Harâ€™aaf asirratti nu gaha. Wa billahi tawfiiq

---

Kitaabban Wabii
[1] https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/%D8%B2%D9%88%D8%A7%D8%AC/
[2]Ahkaamu Zawaajâ€“ Umar Suleymaan Ashqar, fuula 10
[3] http://fiqh.islammessage.com/NewsDetails.aspx?id=4058
[4] Az-zawaajul Islaamiyy Saâ€™iid Mahmud Masrii, fuula 15-27
[5]Taysirul Kariimil Rahmaani fii tafsiiri Kalaamil Mannaaniâ€“Fuula 185 Abdurahmaan Naasir Saâ€™dii

Date Created
December 12, 2018
Author
admin